

Tradicionālā mūzika Āzijā

Video ilustrācijas šim rakstam – <http://www.dudajevagatve.lv/asian.html>

1 Arābu mūzika

Arābu mūzika Arābu pussalā pastāvējusi jau pirms islāma parādīšanās; seno liecību par to nav daudz, tomēr bieži uzskata, ka vairākām mūsdienu mūzikas izpausmēm (instrumentiem – lautai, rebakam, ģitārai; vēderdejām; arī dažām skaņkārtām) rodami priekšteči arābu pasaulē. H.Touma[3] grāmatā *The Music of the Arabs* (1996) atzīmē šādas arābu mūzikas īpatnības:

- Arābu mūziku vairāk raksturo melodija un ritms, nevis harmonija. Ir daži polifoniski žanri, bet parasti arābu mūzika ir vienbalsīga.
- Arābu mūzikai ir raksturīgas īpatnējas skaņkārtas: Tās pakāpeniski ieviesuši Ibn Misjah (miris ap 715.g.) un Al-Farabi (10. gs.).
- Ritmiskas struktūras, ko sauc par *wazn* (dsk. *awzan*), kas nosaka bungu sitienu ritmu, pavadot mūziku. Ritmiskās struktūras ir līdzīgas arī turku mūzikā, katru no tām raksturo vismaz divi piesitieni *naqrah* (dsk. *naqarāt*), bet tās nebūtu pareizi pielīdzināt rietumu mūzikas taktīm, jo dažas *awzan* satur desmitiem laika vienību – t.i. tās būtu ļoti garas taktis jeb ritmiskie cikli.
- Atkarībā no sociālās vides, mūzikas žanrus var iedalīt pilsētnieku, laucinieku un beduīnu jeb tuksneša iemītnieku žanros.
- Arābu mūzikai raksturīga estētiska homogenitāte, ko nosaka tonkārtas/intervāli un ritma struktūras, kas sakrīt ļoti plašā ģeogrāfiskā teritorijā. Tos pašus mūzikas instrumentus var atrast visā arābu pasaulē, to uzbūve, skaņojums un spēles tehnika ir standartizēta.

Arābi (kā arī citas musulmaņu tautas, piemēram, turki un persieši) izplatīja islāma kultūru lielā daļā Āzijas, Eiropas un Āfrikas (sākot no Spānijas jeb Andalūzijas un Marokas līdz pat Indonēzijai un Filipīnām – milzīgā teritorijā no Atlantijas līdz Klusajam okeānam). Šeit aplūkosim tikai arābu zemju mūzikas tradīciju. Lai lasītājam būtu vieglāk Internetā sameklēt citus materiālus, pievienojam terminu sarakstu.

Angļu	Arābu (transliterācija)	Latviešu
adhan	aḏān	azāns (aicinājums lūgties)
belly dance, ghawazi	raqṣ šarqī	vēderdejas
daf	daf	dufs (sitaminstruments)
maqam	maqām	makāmi (arābu skaņkārtas, gammas)
mizmar	mizmar	mizmars (pūšaminstruments)
muezzin	mu'aḏḏin	muedzins
nasheed	našīd	našīds (relīģiska dziesma)
ney	nāy	nejs (flauta)
oud	'ūd	ouds (stīgu instruments)
rebab	rabāb	rebabs (stīgu instruments)
riq	riq	riks (tamburīns)

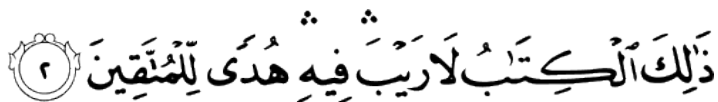
1.1 Reliģiska satura mūzika

Aicinājums lūgties. Musulmaņu zemēs izplatīta mūzikas forma ir muedzina aicinājumi lūgties – tie atskan piecreiz dienā. Arābiski šīs lūgšanas sauc šalāh (dsk. “šalāt”), latviski “salāhs”. (Persiešu, azerbaidžāņu un Vidusāzijas tautu valodās to sauc arī par “namaz”.) Aicinājumu dzied no minareta un dažkārt pastiprina skaļruņos.

Korāna recitēšana. Gan šalāha lūgšanu laikā, gan arī citu rituālu gadījumos ticīgi arābi lasa Korānu dziedošā balsī. Dažās konservatīvās zemēs laicīgo mūziku daudz neklausās, tādēļ ir radiostacijas, kur Korāna lasījumi skan visu dienu. Recitēšanai raksturīga vienkārša, vienbalsīga melodija, kas izkārtota ap kādu dominējošo skaņas augstumu (līdzīgi latīņu psalmu dziedāšanai jeb *tonus psalmorum*[7]), tajā rūpīgi jāievēro izruna (arābu valodas patskaņi), intonācijas un pauzes. Kaut arī korāna recitēšanai ir daudzas kopīgas īpašības ar dziedāšanu (melodija, ritms, dalījums frāzēs atbilstoši ieelpai), pašās arābu zemēs to parasti neuzskata par muzicēšanas formu.

Recitēšanas apzīmējumi Korāna fragmentu lasīšana musulmaņiem ir obligāta, tādēļ jānodrošina, lai to pašu tekstu varētu pareizi izrunāt vai izdziedāt visās zemēs – arī tur, kur arābu valoda cilvēkiem nav dzimtā. Mācību par Korāna pareizu recitēšanu sauc par tadžvīdu (*tajweed*). Korāna teksta izrunāšanas īpatnības apzīmē ar dažādiem simboliem. Melodiju atbilstoši tadžvīda tradīcijai izvēlas recitētājs pats – nošu pierakstu neizmanto. Ilgāk lasot jeb recitējot, svarīgi pareizajās vietās ieelpot, lai teksts viegli uztveramā veidā dalītos frāzēs un runātājs nepaliktu bez elpas. Rietumu vokālajā mūzikā ieelpas var apzīmēt ar *cezūru* (mazs komatiņš vai divas slīpas paralēlas svītriņas virs nošu teksta). Tabulā apkopoti tradicionālie paužu apzīmējumi, ko izmanto Korānā.[1] Ja nav teikts citādi, pauze nozīmē arī ieelpu.

1. Panta beigas Pauze ir obligāta	5. “SLY” burti Labāk turpināt, bet var būt pauze
2. “M” burts Pauze ir obligāta	6. “LA” burti Turpināt bez pauzes
3. “QLY” burti Labāk pauze, bet var turpināt	7. 3 punktiņi Pauze 1 no 2 vietām (bet ne abās)
4. “J” burts Pauze pēc lasītāja izvēles	8. “S” burts Ļoti īsa pauze bez ieelpas

1. zīm. Korāna fragments; aplītis ir panta beigas. Kurās vietās būs pauzes?
(Svīttriņas un lociņi virs un zem teksta apzīmē patskaņus.)

Našīdi. Vokālās mūzikas žanrs, ko sauc par *našīd* (dsk. *anāshīd*) apdzied reliģiskus, vēsturiskus un sabiedriskus notikumus; atšķirībā no recitējumiem par tekstu izmanto dzejnieku tekstus nevis Korānu. Sākotnēji (12. gs. un vēlāk) tādas dziedāja sūfiji, bet ar laiku tie izplatījās arī citu virzienu ticīgo vidū. Ņemot vērā dažu islāma garīdznieku Korāna teksta interpretāciju, ka laicīga muzicēšana un mūzikas instrumenti (izņemot Pravieša Muhameda dzīves aprakstos minēto *duff* jeb vienkāršas ar roku sitamas bungas) ir aizliegti, našīdos izmanto tikai vienkāršus sitaminstrumentus, bet tajos nevar būt lamelafonie jeb mēlišu instrumenti, stīgu instrumenti un pūšaminstrumenti. Mūsdienās reliģisko našīdu mākslinieki drīkst balss ierakstu arī digitāli apstrādāt, tam pievienojot perkusijas efektus vai atbalsis.

1.2 Arābu mūzikas skaņkārtas

Eiropas mūzikā ir divas galvenās skaņkārtas – mažors un minors (minoram ir iespējami vairāki paveidi, teiksim, naturālais un harmoniskais). Arābu tradicionālajā mūzikā ir pazīstamas vairākas citas skaņkārtas, kuras piešķir mūzikai tās īpatnējo raksturu. Dažas no tām ir radniecīgas Eiropā pazīstamajām *diatoniskajām* skaņkārtām – var izmantot 7 notis (do, re, mi, fa, sol, la, si) kaut kādā secībā. Citas – izmanto hromatisko gammu (ir iegūstamas, ņemot palīgā arī klavieru melnos taustiņus). Vēl citas izmanto ceturtdaļtonus, kas iegūstami vienīgi ar īpaši uzskaņotiem mūzikas instrumentiem. Aplūkosim dažus arābu skaņkārtu piemērus.[5]

Hijaz skaņkārtā

Bayati skaņkārtā

2. zīm. Maqām gammu piemēri (t.sk. ar pusbemoliem)

1.3 Vēderdejas

Mūsdienās vēderdejas ir izplatītas g.k. rietumvalstīs, tomēr ir liecības, ka tās varētu būt radušās tieši arābu zemēs. Pirmo reizi tās aprakstītas Senās Romas autoru (Juvenāla un Marciāla) darbos, kas piemin viļņveida kustības, kastaņetu spēlēšanu un noslīgšanu uz grīdas, tricīnot gurnus[6]. Vēderdejas piemin arī 18. un 19. gs. ceļotāji no Eiropas (Edvards Leins un Flobērs), kuri apciemoja Turciju un Ēģipti. Tomēr precīzas liecības par tām ir vienīgi no 19. gs. beigām, piemēram, saistībā ar 1889. gada “pasaules izstādi” Parīzē, kur bija pārstāvēta arī Otomaņu Turcijas impērija, kurā atradās arī daudzas arābu zemes.

Vēderdejām Tuvajos Austrumos ir divi sociāli konteksti: (1) Tautas/sadzīves dejas un (2) Profesionāla izpildītājmāksla. Kā sadzīves deju to izpilda vienkāršie iedzīvotāji, parastās drēbēs (nevis īpašā dejas tērpā). Tās izpilda abu dzimumu dejotāji un arī mazi bērni. Konservatīvākās musulmaņu sabiedrībās sadzīves dejas parasti notiek nošķirti vīriešiem un sievietēm.

Izpildītājmāksla uz skatuves raksturīga sievietēm; vairāk pārvietojas pa telpu, īpaši tērpi pasvītro kustību tehniku. Bieži izmanto rietumu deju soļus. Dejotāju profesiju Tuvajos Austrumos neuzskata par cienījumu, jo dejotājas atsedz ķermeņa daļas, kam jābūt aizsegtām. 20. gs. sākumā Ēģiptē un Tuvajos austrumos vēderdejas sauca *ghawazi*; pašas dejotājas bija *ghāziya* (iekarotājas), jo dejošana iekaro skatītāju sirdis. (Sk. zīmējumu, arī kastaņetes dejotājas rokās.) Mūsdienu arābi vēderdejas parasti sauc *raqs shaabi* vai *raqs sharqi*.

3. zīm. Ghāziya (1906. g.)

1.4 Arābu mūzikas instrumenti

Rebabs. Rebabs ir mūzikas instruments, kas ar šo nosaukumu pazīstams vismaz kopš 8. gadsimta un ir izplatījies pa tirdzniecības ceļiem visā islāma pasaulē (ieskaitot Eiropu, Ziemeļāfriku un Tālos austrumus). Rebaba variantam, ko spēlē ar lociņu, apakšā ir pīķis, ar ko to atbalstīt pret zemi, tādēļ to sauc par pīķa vijoli. Ir arī trinkšķināmi rebabi. Līdzās pīķa vijoles variantam, ir arī variants ar bumbiera formas rezonatoru, kas līdzīgs bizantiešu un krētiešu lirai.

Visbiežāk par rebabu sauc pīķa vijoles instrumentu, kam parasti ir mazs, noapaļots rezonators, kuram priekšā ir membrāna (pergaments vai aitāda) un arī garš kāts, kura galā ir stīgu pievilkšanas tapas. Uz kāta nav ladu, stīgas piespiež līdzīgi kā vijolei. Instrumentu tur vertikāli – vai nu atbalstot klēpī, vai ar pīķi pret grīdu. Locīņš parasti ir vairāk izliekts nekā vijolei. Rebabs nonāca Eiropā 11. gadsimtā, to sauca par rebaku, ko bieži uzskata par mūsdienu vijoles priekšteci.

Ouds? Ouds (‘ūd) ir lautai līdzīgs stīgu instruments ar bumbierveida rezonatoru un

salīdzinoši īsu grifu. Agrākie tā attēli ir bijuši pirms vairāk nekā 5000 gadiem, uz cilindriskā zīmoga Sīrijas ziemeļos. Šis zīmogs šobrīd atrodas Britu muzejā. Rezonatoru gatavo no riekstkoka vai sandalkoka; stīgas parasti ir 6 – 5 pa pāriem un viena bez pāra. Oudu spēlē vai nu, noliekot uz labā ceļa, vai ar labo roku piespiežot krūtīm. Ar labās rokas pirkstiem trinkšķina stīgas, ar kreiso roku tās piespiež pie grifa. Oudam ir īpaši ilgas spēles tradīcijas Irākā, kur to uzskata par zemes dvēseli. 9.gs. Bagdādes jurists slavēja instrumenta dziedinošās īpašības.

Dafs. Dafs (*duff*, dsk. *dufūf*) ir tamburīnam līdzīgas “rāmja bungas”, kas parādījās Sasanīdu impērijas laikā (224.–651.g.). To izmanto gan tautas, gan klasiskajā mūzikā. Rāmi parasti taisa no cieta koka ar daudziem metāla gredzentiņiem. Membrāna parasti ir no kazas ādas. Dafu plaši izmanto arābu un citu Tuvo Austrumu tautu mūzikā, ar to pavada dziesmas un stīgu instrumentus.

Pateicoties hadītiem (drošticamiem Pravieša Muhameda dzīves atstāstiem) ir zināms, ka Pravietis ir labvēlīgi izteicies par dafa spēli (kaut arī citus Korāna tekstus var interpretēt tā, ka tie aizliedz nodarboties ar mūziku). Šī iemesla dēļ kāzās, ramadāna noslēgumā un citos priecīgos brīžos arī viskonservatīvākie musulmaņi pieļauj muzicēšanu ar vienkāršiem sitaminstrumentiem. Protams, ir arī daudzi citi musulmaņi, kuri Korāna tekstu interpretē savādāk un nodarbojas ar visdažādākajiem mūzikas žanriem.

Mizmars. Mizmars (*mizmār*, dsk. *mazāmīr*) atgādina nelielu koka taurīti, kuras skaņu veido viena vai divas vibrējošas mēlītes. To bieži spēlē 2-3 mūziķu grupa, ko pavada ar bungām. Mizmara spēle bieži pavada dabke (Libānā, Jordānijā un citur izplatītu līnijdeju) un vēderdejošanu.

Nejs. Nejs (*nāy*) ir persiešu izcelsmes flautai radniecīgs instruments, ko veido tukšs cilindrs ar caurumiņiem. To parasti gatavo no niedres, izveidojot vienu caurumiņu ikšķim un piecus vai sešus caurumiņus citiem pirkstiem. To pūš no gala, bet starp muti un elpas caurumiņu ir atstarpe līdzīgi kā pūšot šķērsflautas. Pirmie neji parādījās pirms 4500–5000 gadiem, tas ir viens no senākajiem instrumentiem, ko bez būtiskām izmaiņām lieto vēl šobrīd. Ļoti prasmīgs neja spēlētājs var izspēlēt 3 oktāvas, kaut arī izplatīta prakse ir – izmantot vairākus nejus, kuri kopā pārklāj plašāku skaņu diapazonu. Neja flautu spēlēšana ir raksturīga arābu lauku apvidiem; tos izmanto arī sūfiji.

1.5 Video

- A.V1** Aicinājums lūgties: <https://www.youtube.com/watch?v=7q019H4imYc> – Vārdi vienmēr ir tie paši (nelielas atšķirības sunnītiem un šīītiem). Pirmie muedzini darbojās jau Pravieša Muhameda dzīves laikā, t.i. 7. gadsimtā. Muedzina aicinājumā starp citu teikts: “steidzieties pretī panākumiem” un “lūgšana ir labāka par miegu” [4].
- A.V2** Korāna recitēšana: <https://www.youtube.com/watch?v=RQDwYwODSf0> – Līdzīgus recitējumus var dzirdēt pa radio vai klausīties mošejās.
- A.V3** Korāna mācīšanās skolā: <https://www.youtube.com/watch?v=zlym9r6I4KQ> – skolotāja dažas frāzes dzied vairākkārt līdz skolēni spēj tās labi atkārtot.
- A.V4** Tradicionāls našīda dziedājums “Mēs atnācām uz Medīnu”: <https://www.youtube.com/watch?v=0V093RPUk1k> (Ahabab Al Mustafa ansamblis, 2011.g. Sidnejā, Austrālijā)
- A.V5** Mūsdienu našīda dziedājums: <https://www.youtube.com/watch?v=KWRLkqrXRm8> – “Islāma valsts” propagandas video. Pievērsiet uzmanību skaņu efektiem (2:45–3:00). Britu laikrak-

- sts “The Guardian” šo dziesmu dēvē par ISIL himnu.[2]
- A.V6** Gammu paraugi <https://www.youtube.com/watch?v=ndgd0kEe0bk> no 00:30.
- A.V7** Vēderdejas un rabaks (1993.g. filma): <https://www.youtube.com/watch?v=RbWNJVVBGTI> no 23:00.
- A.V8** Vēderdeju ieraksts no kādas vecas filmas: <https://www.youtube.com/watch?v=2w7r5smEGb8>

1.6 Jautājumi atkārtošanai

- A.Q1** Piecreiz dienā (rītausmā, pusdienlaikā, pēcpusdienā, saulrieta brīdī un naktij iestājoties) islāma zemēs mēdz atskanēt noteikta veida dziedājums. Kā sauc torni, no kura to atskaņo? Kā sauc dziedājuma izpildītāju? Kā sauc pašu dziedājumu?
- A.Q2** Korāna recitēšanā pastāv vairāki paužu (vai paužu aizlieguma) apzīmējumi. Kā ieelpas pauzes sauc rietumu vokālajā mūzikā?
- A.Q3** Kāds ir kopīgais nosaukums arābu tradicionālajām skaņkārtām?
- A.Q4** Kurš arābu instruments ir radniecīgs vijolei?
- A.Q5** Kurš arābu instruments ir radniecīgs lautai?

2 Japānas mūzika

Japānā tradicionālajai mūzikai ir trīs paveidi: instrumentālā mūzika, teātra mūzika un galma mūzika (ieskaitot budistu un sintoistu rituālos izmantoto mūziku). Šajā pārskatā ieskicēsim visienākšanos mūzikas žanrus (galma un rituālu mūziku), pēc tam aplūkosim dažādus tradicionālos instrumentus, ko lieto galma mūzikā, iepazīstināsim ar dažām tradicionālām skaņkārtām un visbeidzot – piedāvāsim īsu ieskatu trīs teātra žanros, kas arī izmanto tradicionālo mūziku (nō, kabuki un bunraku). Seko terminu saraksts.

Angļu	Japāņu	Latviešu
bunraku	bunraku	bunraku (leļļu teātra žanrs)
gagaku	gagaku	gagaku (tradicionāla galma mūzika)
hirajoshi scale	hirajoshi	hiradzjōši (skaņkārtā, gamma)
kabuki	kabuki	kabuki (teātra žanrs)
koto	koto	koto (koklējams instruments)
noh opera	nō, nōgaku	nō opera
shakuhachi	shakuhachi	šakuhači (pūšaminstruments)
shamisen	shamisen	šamisens (3 stīgu instruments)
shomyo	shōmyō	šōmjō (meditatīvi dziedājumi)
taiko drums	taiko	taiko bungas
yo scale	yō	jō (skaņkārtā, gamma)

2.1 Shōmyō un gagaku

Vissenākie mūzikas paveidi, kas nonākuši līdz mūsu dienām, ir liturģiskā un galma mūzika. Japāņiem raksturīgas divas reliģiskās tradīcijas – budisms un sintoisms. Shōmyō vairāk saistīts ar budismu, bet gagaku – ar sintoismu, kaut arī gagaku tradīcijas pamatā ir pārveidota ķīniešu galma mūzika.

Šōmjō (Shōmyō) dziedājumi. Budistu meditatīvā mūzika, to vairāki cilvēki dzied unisonā bez pavadījuma. Viņi izmanto Jō (Yō) pentatonisko gammu, tomēr reizēm skaņas augstums mainās slīdot kā glisando.

Gagaku mūzika. Šī veida mūziku sākotnēji ieveda no Ķīnas (atbilstošo Ķīnas mūzikas žanru sauc *yayue*, kas raksturo visu ceremoniālo mūziku). Gagaku satur 3 veida repertuāru:

- Sintoistu reliģisko mūziku un rituāliem adaptētās tautasdziesmas un dejas, ko sauc *kuniburi no utamai*.
- Goguryeo (Ziemeļkorejas) un mandžūru formu, ko sauc *komagaku*.
- Ķīnas Tang dinastijai raksturīgo formu, ko sauc *Tōgaku*.

Pirms Meidzi revolūcijas 1868. gadā šo mūziku varēja izpildīt tikai tradicionālo mūziķu dzimtas, kas nodeva amatu saviem bērniem. Pēc revolūcijas 16-cilvēku ansamblis ielaida arī citus vīriešus. Sievietes joprojām nevar spēlēt šī veida mūziku. 2009.g. UNESCO pasludināja gagaku par pasaules nemateriālā kultūras mantojuma sastāvdaļu. Šī veida mūziku mūsdienās izpilda budistu un Tenrikyo tempļos (modernizēts sintoisma paveids).

2.2 Instrumenti

Taiko bungas. Amaterasu ir sintoistu saules dieviete. Viņas vecāki ir Idzanagi un Idzanami, kuri radīja Japānas salas un izveidoja kāpnes uz debesīm, pa kurām uzkāpt saulei. Reiz Amaterasu sastrīdējās ar savu brāli, pērkona dievu Susano-wo, nokāpa no debesu juma un noslēpās alā, aizveļot tam priekšā klintsbluķi. Pasaulē viss kļuva tumšs. Jautrības dieviete Udzume izdomāja veidu, kā izvilināt Amaterasu no alas. Viņa alas priekšā ierīkoja spoguļus, lai tajos redzami atspulgi raisītu Amaterasu ziņkārību, alas priekšā izveidoja arī lielu laktu, kur uzlika gaili, kurš dziedāja (sintoistu tempļu priekšā joprojām ir šādas lielas laktas). Bet kad tas viss nelīdzēja, Udzume uzkāpa uz tukša bluķa un sāka danci, kādu neviens nebija redzējis. Viņa piesita kājas, radot priecīgus ritmus, tie piesaistīja Amaterasu uzmanību, viņa atvēla klintsbluķi, iznāca ārā un ieraudzīja savu atspulgu spoguļos. Citi dievi sāka kopā ar viņu priecāties. Visbeidzot Amaterasu uzkāpa atpakaļ debesīs. Kopš tā laika taiko bungas iepriecina cilvēkus.

16. gs. leģenda par 6. gs. imperatoru Keitai apgalvo, ka viņš bungas sekmīgi lietojis bruņotā cīņā – iebiedējis pretiniekus un iedrošinājis savējos; turklāt ar bungām esot nodoti dažādi signāli karaspēkam. Par “taiko” tagad sauc dažādus japāņu tradicionālo bangu paveidus. Taiko bungas kļuvušas par sava veida japānisma simbolu emigrantu kopienās, piemēram, ASV dzīvojošie japāņu pēcteči savos festivālos allaž tās lieto – kaut arī daudzi no viņiem vairs nerunā dzimtajā valodā.

Šakuhači. No gala pūšama flauta (t.i. blokflauta), ko parasti gatavo no bambusa – tā noskaņota atbilstoši minora pentatonikas gammai. Ņemot vērā šakuhači gatavotāju īpašās prasmes kā arī risku izgatavot instrumentu, kura skaņojums nav perfekts, bambusa instrumenti ir dārgi (tie var maksāt vairākus tūkstošus ASV dolāru). To var gatavot arī no plastmasas vai koka, kas ir lētāk un garantē pareizāku skaņojumu, tomēr vairums mākslinieku dod priekšroku bambusa šakuhači. Ap 6. gadsimtu šo instrumentu Japānā aizguva no Ķīnas, tomēr šobrīd Ķīnā radniecīgākā blokflauta jeb sjao (*Xiao*) jūtamī atšķiras.

“Šaku” ir sena mērvienība (aptuveni 1 pēda jeb 30 cm), savukārt “hači” nozīmē astoņi (šajā gadījumā tas nozīmē, ka instrumenta garums ir aptuveni astoņas desmitdaļas no 1 pēdas). Šakuhači ir meditatīvs instruments, ko īpaši iecienījuši t.s. tukšuma mūki (*komusō*), kas piederēja Fuke novirzienam dzenbudismā. Lai pasvītrotu savu nošķirtību no apkārtējās pasaules, viņi mēdza klaiņot apkārt ar klūgu grozu galvā un spēlēt šakuhači.

Ašikagas šogunāta (1401.–1549.g.) laikā tukšuma mūki izlūdzās imperatoram jeb šogunam privilēģiju arī turpmāk klaiņot, lūgt zēlastības dāvanas un būt vienīgie, kas spēlēja šakuhači. Viņi izveidoja dzenbudisma praksi, kas tukšumu sasniedz nevis klusējot, bet spēlējot šakuhači (piemēroti soļu ritmam, lai varētu nostaigāt lielus attālumus) un, izpūstu no sevis visu lieko. Viens no šakuhači meditatīvajiem skaņdarbiem saucās “Hi, Fu, Mi, Hachi Gaeshi” (“Viens, divi, trīs; padod ziedošanu bļodu”). Atdodot īpašniekam atpakaļ iztukšoto trauku, kurā mūkam mēdza ielikt kaut ko ēdamu, tukšuma mūks neteica “Paldies” un nepalocījās, bet gan spēlēja noteiktu flautas skaņdarbu. Ziedotājs, saņemdam trauku atpakaļ, arī pats tuvojās tukšumam.

Diemžēl, šogunāta laikos bija bezsaimnieka samuraji, imperatora spiegi un citi negodprātīgi ļaudis, kuri labprāt pārvietojās pa valsti pārgērbusies par komusō – ar klūgu grozu galvā, lai viņus nevarētu pazīt. Ja tādus noķēra, viņiem lika spēlēt kādu honkjoku (*honkyoku*) – sarežģītu flautas skaņdarbu. Ja mūks to nevarēja vai atteicās, ar viņu fiziski izrēķinājās.

Komusō senā
zīmējumā

Mūsdienu dzenbudisti spēlē šakuhači

Šamisens. Trīs stīgu instruments ar rezonatoru un garu kātu (līdzīgs bandžo), pārvilkts ar ādu. Iesācējiem domātie instrumenti pārvilkti ar kādu izturīgāku dzīvnieka ādu (piemēram, suni), bet labākajiem šamisena instrumentiem izmanto kaķa ādu. Grifs nav dalīts ladās, bet, pareizajās vietās piespiežot stīgu pie grifa, var mainīt skaņas augstumu. Šamisena mūzika izmantota visa veida tradicionālajās teātra izrādēs; to spēlē arī geišas. Skaņkārtu, kurā spēlē šamisenu, sauc par hiradzjoši gammu. Tā ir radusies no pentatoniskās gammas, bet intervāli var atšķirties no parastās pentatonikas (atkarībā no tās nots, no kuras sāk spēlēt).

Koto. Koto ir koklei līdzīgs instruments – parasti ar 13 stīgām, ko gatavo no paulonijas (*Paulownia tomentosa*) koksnes. Skaņojumu var ātri nomainīt, pārvietojot zem stīgām novietotos koka tiltiņus. Stīgas strinkšķina, izmantojot plektras, ko uzvelk uz īkšķa, rādītājpirksta un vidējā pirksta. Koto ir kopīgs priekštecis ar ķīniešu instrumentu guženu (*guzheng*).

Modernā koto skaņojumu ieviesa Jacuhaši Kengjō (*Yatsushashi Kengyo*) (1614.-1685.g.), kurš sāka lietot hiradzjoši gammu (to pašu, kuru jau līdz tam izmantoja šamisenam - 3 stīgu instrumentam). Kengjō (*Kengyō*) ir nevis uzvārds, bet godinošs apzīmējums neredzīgam mūziķim. Ar Edo periodu (1600.-1867.g.) saistās populāra dziesma “Sakura, sakura”, kas sākumā radīta kā vingrinājums koto spēles iesācējiem un vēlāk anonīms autors tai pierakstīja vārdus.

Cits neredzīgs komponists un izpildītājmākslinieks Mičio Mijagi (*Michio Miyagi*) (1894.–1956.g.), sāka apvienot rietumu mūziku ar koto skanējumu. Mijagi nopelnis ir koto tradicionālās mākslas attīstīšana apstākļos, kad citas tradicionālās japāņu mākslas tika atnestas un aizstātas ar rietumu paraugiem (it īpaši pēc Japānas zaudējuma 2. pasaules karā). Koto šobrīd ir tradicionālais japāņu instruments ar konstrukcijas un spēles tehnikas modernizējumiem, ar to spēlē visdažādāko žanru mūziku kā arī iekļauj dažāda sastāva orķestros kopā ar rietumu instrumentiem.

さくら Sakura

古歌
Traditional

さくら さくら やよいのそらは
sa ku ra sa ku ra ya yo i no so ra — wa

みわたすかぎり かすみかくもか
mi wa ta su ka gi — ri ka su mi ka ku mo — ka

においぞいずる いざや いざや
ni o i zo i zu — ru i za ya i za ya

みにゆーか ん
mi ni yu — ka n

4. zīm. “Sakura, sakura” dziesmas notis

2.3 Skaņkārtas

Jō (Yō gamma). Jō gammā ir šādi intervāli: lielā sekunda, mazā terca, lielā sekunda, lielā sekunda un mazā terca. Ar itāļu nošu apzīmējumiem: Re-Mi-Sol-La-Si-Re'. Jō gammā izpilda šomjō dziedājumus (budistu meditātīvā mūzika).

Minora pentatonikas gamma). Minora gammā ir šādi intervāli: mazā terca, lielā sekunda, lielā sekunda, mazā terca, lielā sekunda. Ar itāļu nošu apzīmējumiem: La-Do-Re-Mi-Sol-La'. Minora pentatoniku izmanto šakuhači flautai.

Hiradzōjši (hira-jōshi gamma). Arī šī gamma ir pentatoniska (oktāvā izmanto 5 toņus), bet atšķirībā no Jō gammas un minora pentatonikas gammas, daži intervāli var būt mazās sekundas.

5. zīm. Daži hiradzōjši varianti, kas sākas no Do.

Šīs gammas izmanto šamisenā spēlei un kopš 17. gadsimta arī Melodijas hiradzōjši skaņkārtās reizēm izmanto mūsdienu reklāmās un filmās, ja vajag radīt “austrumniecisku” noskaņu.

2.4 Tradicionālie teātra veidi

Nō opera. Nō operas ir simbolisma piepildītas izrādes, ko spēlē aktieri maskās, tradicionālo instrumentu mūzikas pavadībā. Koka maskām ir rezonatoru īpašības, kas padara

aktiera balsi labāk dzirdamu. Tām mēdz būt arī tikko saredzamas horizontālas skrāpējumu līnijas, kuras piešķir aktiera sejai mainīgu izteiksmi, atkarībā no apgaismojuma un gaismas leņķa. Maskas to uzbūves principu ziņā ir maz mainījušās pēdējo 700 gadu laikā – tās arvien gatavo atbilstoši noteiktam kanonam. Nō teātra izrādēm (atskaitot greznās maskas un klasiskos mūzikas instrumentus) ir vienkāršs skatuves iekārtojums. Parasti tā ir līdzena koka grīda un fona zīmējums – 3 priedes. Nō aktieru dejām pavadījumu spēlē aktieri, kuri maskas nenēsā; viņiem parasti ir kāds vienkāršs stīgu instruments (šamisens) vai mazas bundziņas. Nō teātra izrāžu dramatismu pastiprina spēcīgā kāju piesišana pie grīdas kā arī apjomīgie tērpi, kas piešķir aktieriem ļoti plecīgu izskatu.

Kabuki. Pirmās kabuki izrādes uzveda Idzumo-no-Okuņi (*Izumo no Okuni*, aptuveni 1572.–1610.g.), kura sāka savu karjeru (sintoistu) Idzumo templī, izpildot rituālās dejas. Sākotnējās kabuki izrādes spēlēja Idzumo-no-Okuņi sapulcinātas dažādas sievietes bez noteiktas nodarbošanās. Viņu priekšnesumi sastāvēja no dziesmām un dejām, ko pamazām papildināja dramatisks saturs un instrumentāls pavadījums. Pirmās izrādes notika ap 1603. gadu – izmantojot amfiteātri, ko veidoja izžuvusi upe toreizējā Japānas galvaspilsētā Kjōtō. Kabuki pirmsākumos sievietes tēloja arī vīriešu lomas. Idzumo-no-Okuņi šādas izrādes varēja rīkot regulāri, jo Kjōtō templis, kurā viņa strādāja, mēdza ar rituālām izrādēm piesaistīt ziedojumus; un Idzumo-no-Okuņi žanrs (izklaidejoši gabali par vīriešu un sieviešu attiecībām, ierēdņu un vienkāršās tautas dzīvi) izrādījās ļoti populārs. Vēlākos gados Idzumo-no-Okuņi vairs templī neatgriezās, tomēr turpināja tam sūtīt par izrādēm savāktu naudu. Starp viņas jaunievedumiem, ko plaši izmantoja turpmāk japāņu teātrī, ir hanamiči (*hanamichi*) jeb puķu ceļš – nedaudz paaugstināta platforma, kas savieno skatuves kreiso centrālo daļu ar skatītāju zāli aizmugurē (to izmanto, lai aktieri varētu ienākt un iziet, bet tur var arī spēlēt nelielas ainas.

Neraugoties uz Idzumo-no-Okuņi ieguldījumu, jau 1629.g. kabuki izrādēs sievietēm neļāva piedalīties un sieviešu lomas kopš tā laika izpilda tikai vīrieši (šādas lomas sauc *onnagata*). Pēdējos gados ir bijuši mēģinājumi arī sieviešu aktrīsēm spēlēt kabuki, bet parasti tie beigušies nesekmīgi.

Bunraku. Bunraku ir tradicionāls japāņu lelļu teātra žanrs, ko dibināja Ōsakā 1684. gadā. Bunraku izrādē piedalās trīs veidu skatuves mākslinieki – ņingjōcukai (*ningyōtsukai*) jeb lelļu vilcēji, tajū (*tayū*) jeb teicēji/dziedātāji kā arī šamisena spēlētāji. Lelles šajā teātrī ir cilvēka augumā un to pārvietošanai pa skatuvi parasti nepieciešami divi lelļu vilcēji, kuri piešķir lelles figūrai vajadzīgo formu. Dažreiz bunraku uzvedumos lieto arī citus instrumentus, piemēram taiko bungas.

2.5 Video

J.V1 Shōmyō dziedājums: <https://www.youtube.com/watch?v=4J-vi0lCiew>

J.V2 Bugaku (galma deja) ar gagaku mūziku: <https://www.youtube.com/watch?v=nHh1lMgAlIk>

J.V3 Honkijoku (skaņdarbs flautai) “Hi, fu, mi, hachi gaeshi”: <https://www.youtube.com/watch?v=1xZONCCgnf0>

J.V4 Geišas spēlē šamisenu un deju: <https://www.youtube.com/watch?v=46o7BmSy39w>. Geišu mācekles sauc ”maiko”.

J.V5 Koto spēles piemēri: <https://www.youtube.com/watch?v=IQZ67UQkpG8>

J.V6 Sakura, sakura (tradicionāla dziesma par ķiršu ziediem): <https://www.youtube.com/>

[watch?v=jqpFjsMtCb0](https://www.youtube.com/watch?v=jqpFjsMtCb0) – dziesma sākotnēji bijusi koto spēles vingrinājums, tā ir hiradzōjši skaņkārtas tipisks piemērs.

J.V7 Koinobori (vēja zeķes zivtiņu formā) - pentatoniska dziesma tradicionāliem bērnu svētkiem 5. maijā: <https://www.youtube.com/watch?v=4v1S1SZagVc>

J.V8 Nō operas fragments: <https://www.youtube.com/watch?v=lu5Vn1vQ5i4> – maskā tērpta spoka deja

J.V9 Bunraku uzvedums par Jēzus dzīvi: <https://www.youtube.com/watch?v=V3SxcrD-4-s> – 2004. g. izrāde Kobes katoļu baznīcā. Jēzus piedzimšanas un ciešanu stāsts, lelles, dziesmas, šamisenā spēle. Angļu subtitri.

2.6 Jautājumi atkārtošanai

J.Q1 Dziesmā “Sakura, sakura” (kā arī dziesmā par vēja zeķēm jeb *koinobori*) ir līdzskanis, kuru dzied vienu pašu uz atsevišķas nots kā veselu zilbi. Kurš līdzskanis tas ir?

J.Q2 Ko var apgalvot par aktiera balsi, kas Bunraku uzvedumā par Jēzu tēlo Jaunavu Mariju? (Sk. video 2:05).

J.Q3 Kura instrumenta reliģiski meditatīvus skaņdarbus sauc par honkoku?

J.Q4 Cik stīgu ir šamisenam?

J.Q5 Kura instrumenta spēle parasti saistās ar japāniskumu japāņu emigrantu kopienās ASV?

Atsauces

[1] System Down. Punctuation in quran? <http://islam.stackexchange.com/questions/4130/what-are-the-different-punctuation-in-quran>.

[2] Alex Marshall. How isis got its anthem. *The Guardian*, 2014. <http://www.theguardian.com/music/2014/nov/09/nasheed-how-isis-got-its-anthem>.

[3] Habib Hassan Touma. *The Music of the Arabs*. Amadeus Press, Portland, Oregon, 1996.

[4] Wikipedia. Adhan. <https://en.wikipedia.org/wiki/Adhan>.

[5] Wikipedia. Arabic maqam. https://en.wikipedia.org/wiki/Arabic_maqam.

[6] Wikipedia. Origins and history of belly dance in the me. https://en.wikipedia.org/wiki/Belly_dance#Origins_and_history_of_belly_dance_in_the_Middle_East.

[7] Wikipedia. Reciting tone. https://en.wikipedia.org/wiki/Reciting_tone.